

1. јул 2008.

Када је цена нафте премашила 140 долара по барелу, чак и највећи десничари међу телевизијским водитељима морали су да докажу свој популизам тиме што би посветили бар део емисије критикама упућеним великим нафтним компанијама. Неки су чак и отишли толико далеко да су ме позивали да пријатељски проћаскамо о једној опакој новој појави – „капитализму катастрофе“. Обично нам разговор иде добро док не крене у супротном правцу.

На пример, радијски водитељ и „независни конзервативац“ Џери Дојл и ја лепо смо разговарали о поквареним осигуравајућим друштвима и неспособним политичарима до следеће изјаве – „Мислим да знам како бих брзо снизио цене“, рекао је Дојл. „Уложили смо 650 милијарди долара да ослободимо државу од 25 милиона становника. Зашто једноставно не бисмо захтевали да нам дају нафту? Требало би наређати толико танкера да изгледа као гужва испред Линколновог тунела у саобраћајном шпицу и да на сваком буде окачена цедуљица ирачке владе где би писало 'хвала'... Зашто им једноставно не узмемо нафту? Уложили смо новац у ослобађање једне земље. Ја бих тако решио проблем цена нафте за десет дана, а не за десет година.“

Наравно, у Дојловом плану има неколико недостатака. Први је што би то била највећа пљачка у историји. Као друго – закаснио је. „Ми“ већ отимамо ирачку нафту, или бар то управо започињемо.

Прошло је десет месеци откако је објављена моја књига Доктрина шока – узлет капитализма катастрофе (*The Shock doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*), у којој пише да је данас најомиљенији метод преобликовања света, како би био у складу са интересом мултинационалних корпорација, систематско искоришћавање страха и дезоријентације који прате тренутке великих потреса и криза. Како се свет љуља услед више оваквих потреса, чини се да је сада добар тренутак да се види како и где се ова стратегија примењује.

А капиталисти катастрофе су заузети – од приватних ватрогасних друштава која већ дејствују на пожарима у северној Калифорнији, преко отимања земљишта у Бурми коју су погодили циклони, до закона о становању који се пробија кроз Конгрес. Овај закон готово нимало не доприноси смањењу цена кућа, пребацује терет неплаћених хипотека на пореске обвезнике и обезбеђује да банке које су дале лоше зајмове добију некакве одштете. Није ни чудно што је овај закон у кулоарима Конгреса познат као „план Credit Suisse“, што је назив једне банке која га је великодушно предложила.

Ирачка катастрофа: ми је изазвасмо, па је и куписмо

Ови примери капитализма катастрофе изгледају безазлено кад се упореде са оним што се дешава у ирачком Министарству за нафту. Министарство је почело са монополским уговорима објављеним за ExxonMobil, Chevron, Shell, BP и Total (који тек треба да се потпишу, али су ипак на снази). Није неуобичајено плаћати мултинационалним

компанијама за стручне услуге. Чудно је што се такви уговори готово увек потписују са компанијама које тргују нафтом, а не са оним чији је посао истраживање, производња и поседовање овог богатства. Како је лондонски експерт за нафту Грег Матит истакао, уговори имају смисла само у контексту извештаја где стоји да су произвођачи нафте инсистирали на праву првог одбијања наредних уговора о руковођењу ирачким нафтним пољима и њиховој продаји. Другим речима, остале компаније ће моћи слободно да се надмећу за те уговоре, али ће их ове прве компаније добити.

Недељу дана пошто су најављени монополски уговори, свет је први пут угледао шта је прави згодитак. После вишегодишњих тајних притисака, Ирак је страним инвеститорима званично отворио врата шест великих нафтних поља, која сачињавају око половине познатих резерви. Према речима ирачког министра за нафту, у року од годину дана биће потписани дугорочни уговори. Иако су наводно под контролом Ирачке националне компаније за нафту, стране фирме ће задржати 75% вредности уговора, остављајући тако само 25% ирачким партнерима.

Оваква расподела је досад невиђена у арапским и персијским државама које су богате нафтом, где је остваривање већинске националне контроле над овим ресурсом представљала одлучујућу победу у антиколонијалној борби. Према Матитовим речима, досад је владала претпоставка да ће стране мултинационалне компаније бити доведене како би у Ираку развиле потпуно нова нафтна поља, а не да би преузеле она која већ производе нафту и стога захтевају минималну техничку потпору. „Политика је одувек била да се та поља доделе Ирачкој националној нафтној компанији“, како ми је рекао. Ово што се дешава је потпуно супротно од такве политике, па је ирачкој компанији дато само 25% уместо планираних сто.

Шта онда омогућава склапање лоших уговора са Ираком, који је већ толико пропатио? Иронично је да је управо главна бољка Ирака – непрестана криза – темељ за аранжман који прети да испразни државну касу од главног извора прихода. Ево и којом логиком – ирачкој нафтној индустрији потребна је инострана стручна помоћ јер су је године под санкцијама удаљиле од нових технологија, а инвазија и непрестано насиље су је још више уназадиле. А Ираку је хитно потребно да почне да производи још нафте. Зашто? Опет због рата. Земља је упропашћена, а милијарде које су поклоњене путем монополских уговора са западним фирмама нису поново подигли земљу. Управо ту на сцену ступају монополски уговори – помоћу њих ће се прикупити још новца, али Ирак је постао тако опасно место да нафтне компаније потребно подстаћи како би преузеле ризик да инвестирају. На тај начин инвазија на Ирак лако даје аргумент за пљачку која је уследила.

Неки од креатора рата у Ираку више и не поричу да је нафта била главни мотив. Фадил Шалаби, један од главних саветника Бушове администрације за питања Ирака пред саму инвазију је у једној емисији на националном радију недавно описао овај рат као „стратешки потез Сједињених Америчких Држава и Велике Британије како би оствариле војно присуство у Ираку, а чиме би обезбедиле залихе нафте у будућности.“ Шалаби, који је служио као ирачки подсекретар за нафту и сусретао се са представницима нафтне индустрије пре инвазије, ово је описао као „примарни циљ.“

Освајање земаља да би се приграбили њихови природни ресурси је противно Женевској конвенцији. То значи да огроман задатак поновне изградње ирачке инфраструктуре, у коју спада и нафтна инфраструктура, представља финансијску обавезу земаља које су извршиле инвазију. Требало би их натерати да плате одштету. (Сетите се да је режим Садама Хусеина платио Кувајту девет милијарди долара одштете због инвазије из 1990.) На Ирак се, пак, врши притисак да прода 75% државног наслеђа како би исплатио рачуне што је противзаконито освојен и окупиран.

Поремећај цена нафте: дајте нам Арктик или више нема вожње

Ирак није једина земља у којој се врши пљачка нафте. Бушова администрација оберучке користи једну сличну кризу – нагли раст цена нафте – како би направила бушотине на Арктичком националном резервату за животиње (АНВР). А жели и бушотине ван Америке. Као и у шкриљчаном басену Зелене реке. „Конгрес се мора суочити са суровом реалношћу“, изјавио је Џорџ Буш 18. јуна. „Уколико чланови Конгреса нису вољни да прихвате болно високе цене нафте, или чак и још више, нација је мора произвести у већим количинама.“

Овде видимо председника у улози главног рекеташа који држи оружје уперено у главу таоца, који је заправо цела земља. Дајте ми Арктик, или ће сви морати да одмор проведу у сопственом дворишту. Ово је последња пљачка председника-каубоја.

Упркос томе, нафтне бушотине на Арктику би незнатно утицале на глобалне залихе нафте, као што заговорници ове идеје и сами добро знају. Аргумент да би се цене нафте тиме ипак снизиле не заснива се на крутој економији већ на психоанализи тржишта. Отварање нафтних бушотина би „послало поруку“ трговцима да стиже још нафте, што би их натерало да снизе цене.

Из оваквог приступа следе два закључка. Као прво, блефирање пред хиперактивним трговцима током Бушове владавине пролази као вођење државе, чак и усред државне кризе. Као друго, то му неће никада поћи за руком. Ако ишта можемо предвидети из понашања тржишта нафте у последњих неколико месеци, то је да ће цене наставити да расту ма колико најављивали нових залиха.

Узмимо као пример нафтни бум у озлоглашеном битуменозном песку у Алберти. Тамо се дешава исто што и на местима које је Буш предложио за отварање бушотина – та област је близу и савршено је безбедна јер у споразуму НАФТА постоји клаузула која забрањује Канади да пресече снабдевање Сједињених Држава. А уз мало помпе, нафта из овог углавном неискоришћеног ресурса се слива на тржиште у толикој мери да је Канада сада највећи снабдевач Америке нафтом, у чему је претекла Саудијску Арабију. Између 2005. и 2007. Канада је повећала извоз у САД за скоро сто милиона барела. Ипак, упркос овом великом повећању стабилних залиха, цене нафте све време расту.

Притисак за експлоатацију Арктика не почива на чињеницама, већ потиче од стратегије „доктрине шока“. Нафтна криза створила је услове у којима је могуће продати некада неприхватљиву (али веома профитабилну) политику.

Скок цена хране: генетска модификација или гладоване

Глобална криза хране блиско је повезана с нафтном кризом. Не само што високе цене бензина пумпају цене хране, већ је и нагли пораст употребе биогорива смањио разлику између хране и горива, натерао узгајиваче хране да напусте земљу и учинио да шпекулације узму маха. Неколико латиноамеричких земаља чини напоре да се преиспита увођење биогорива и да се храна третира као људско право, а не као обична роба. Помоћник америчког државног секретара Џон Негропонтe има другачије замисли. У истом говору у коме је исхвалио Америку због марљивог упућивања хитне помоћи у храни, апеловао је на друге земље да смање „ограничења увоза и високе тарифе“ и уклоне „препреке за употребу иноваторских технологија за производњу биљака и животиња, укључујући и биотехнологију.“ Додуше, ова пљачка је била суптилнија, али је порука била јасна: нека сиромашне земље отворе пољопривредна тржишта за америчке производе и генетски модификовано семење, или ће ризиковати да им помоћ буде ускраћена.

Генетски модификовани усеви појавили су се као универзално решење за кризу хране, бар према ономе што кажу Светска банка, председник Европске комисије (време је да се „стисну зуби“), британски премијер Гордон Браун, и наравно, компаније које се баве агробизнисом. „Данас не можете исхранити свет без генетски модификованих организама, како је недавно за *Financial Times* изјавио Петер Брабек, директор Nestle-а. Проблем са овим аргументом, бар засад, јесте у томе што нема доказа да генетска модификација повећава количину усева, а често је и смањује.

Али, чак и да постоји једноставно решење глобалне кризе хране, да ли бисмо желели да оно буде у рукама *Nestle* или *Monsanto*? Колико би нас коштала његова примена? У последњих неколико месеци

Monsanto, Sungenta

и
BASF

као махнити откупљују патенте за тзв. климатски неосетљиво семенско биље које може расти и у сушом спрженом и у поплавама салинизованом тлу.

Другим речима, у питању су биљке произведене да преживе климатске поремећаје који нас у будућности очекују. Већ знамо докле ће ићи *Monsanto* у жељи да заштити сопствену интелектуалну својину и шпијунираће и тужити фармере који се усуде да сачувају семе за следећу годину. Видели смо како патентирани лекови за сиду не стижу до милионâ заражених у подсахарској Африци. Зашто би са патентираним „климатски неосетљивим“ усевима било иоле другачије?

У међувремену, усред целе приче о новим техникама у генетици и производњи нафте, Бушова администрација објавила је мораторијум од две године за нове пројекте који се тичу соларне енергије, а врше се на федералном земљишту – наводно, због бриге за животну средину. Ово је последња баријера капитализму катастрофе. Наши лидери не улажу у технологију која ће спречити климатски хаос у будућности, већ су одабрали да раде руку под руку са онима који кују планове да профитирају на хаосу.

Капитализам катастрофе: станe изнуђивана

Пише: Наоми Клајн
петак, 11 јул 2008 17:59

Приватизовање ирачке нафте, обезбеђивање доминације генетски модификованих усева, укидање последњих трговинских баријера и уништавање последњег уточишта дивљих животиња... Не тако давно, ови циљеви су остваривани путем културних трговинских споразума под бенигним псеудонимом „глобализација“. Овај дискредитовани циљ сада мора да зависи од серије криза, продајући се као спасоносни лек за болесни свет.

(Чланак објављен у издању часописа *Nation* од 1. јула 2008.)